

Сергій Євсеєнко

Горлівський інститут іноземних мов

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Україна

ПОЧАТОК ВУГЛЕДОБУВАННЯ НА ТЕРИТОРІЇ СУЧАСНОЇ ГОРЛІВКИ (КІНЕЦЬ XVIII – ПОЧАТОК XX СТ.)

Провідною галуззю промисловості міста Горлівки, що на Донеччині, є вугільна. Початок своєї історії вона бере ще з кінця XVIII ст., коли на цій території виникають перші селянські копанки. В другій половині XIX ст., з початком будівництва залізниці, на цій території починає розвиватися й вугільна галузь.

Проблема, що вивчається, так і не стала об'єктом глибокого дослідження як у наукових працях радянської історіографії, так і за часів сучасного формування історичної науки. Питання формування вугледобутку на території, де сьогодні розташоване сучасне місто Горлівка, а також території навколо нього, так і не стали темою окремої наукової розвідки. Цю проблему частково розглядали в своїх працях П.І. Жеребецький, А.В. Шевченко, А. Павлик, М.Ф. Малюга, К.С. Трошкин, О.С. Шак [1]. Не знайшло достатньо повного розгляду це питання і в наших наукових розвідках [2].

Тому метою цієї статті є гостра необхідність об'єднання й аналізу того історичного нарративу, який є, правдивого й об'єктивного відображення цих подій у книзі історії сучасної Горлівки.

Практична значущість цього матеріалу і перспективи подальшого вивчення полягають у тому, що він може бути використаний при підготовці лекцій та спеціальних курсів для студентів закладів вищої освіти, укладанні посібників і підручників із історії України, у краєзнавчій і науковій роботі.

Розробка покладів кам'яного вугілля на території Донеччини була пов'язана зі збільшенням потреби в паливі як на Луганському ливарно-гарматному заводі, побудованому в 1795 році, так і на інших, ще нечисленних на той час промислових підприємствах регіону. На пошук вугілля урядом посилається в степ декілька спеціальних експедицій, і вже в 1799 році кам'яне вугілля було знайдено поблизу слободи Микитино і в урочищі Сухий Яр.

У 80–90-ті роки XVIII ст. стрімко зростає населення нашого краю, особливо за рахунок збільшення числа місцевих селян, а також переселенців із інших губерній. Найстаріший населений пункт, село Зайцево-Микитино, стає багатолюдним, і частина його жителів у 1800-1805 рр. виселилася, утворивши хутори Щербиновський і Нелеповський.

В 1805 р. у районі селищ Зайцево й Залізного, хуторів Щербинівки (нині Торецьк) і Нелеповки (нині м. Артем Дзержинського району) було відкрито великі поклади кам'яного вугілля.

Державні селяни видобували вугілля в цих районах тільки в тих місцях, де воно виходило на поверхню. Перші селянські шахти виникли тут в 1806 р., і до 1820 р. селяни добували тут вугілля безперешкодно, без відома урядових органів. Надалі весь видобуток було віддано на відкуп.

В 1826 р. колишній договір на відкуп був відмінений, натомість було прийнято закон про попудний платіжний акциз. Видобуток вугілля, таким чином, став оброчною

статтю. Відкупникам ставилося в обов'язок правильний видобуток під наглядом відрядженого чиновника, що, в свою чергу, призвело до різкого скорочення видобутку. Якщо в 1820-1825 р. було видобуто 3,3 тис. т. вугілля, то з 1825 по 1829 рр. – всього 300 т. [3, с. 11].

Варто зазначити, що в той же час, через вузькість внутрішнього ринку збуту, видобуток вугілля вівся у незначних розмірах. Так, в 1839 р. на всіх селянських шахтах Зайцево й Залізного було добуто близько 200 тис. пудів, що становило четверту частину всього видобутку вугілля в Донбасі [4, с. 11].

Добуте вугілля вивозили в Бахмут (Артемівськ), Маріуполь та інші міста. До 1825 р. його продавали для російського Чорноморського флоту, крім цього, вугілля використовувалось для приватних солеварень, парових млинів, опалення винокурень, салотопок і шерстемийок тощо.

Спочатку вугілля видобували в штольнях, що виходили в балки, потім почали рити маленькі шахти – «дудки», «ями», «кладезя» «копанки», які були діаметром біля метра і глибиною до 12 метрів. Так виник термін «копальня». Знаряддями праці служили кайло, лопата, ручний комір із мотузкою та казанок для підйому видобутого вугілля.

Використовували добути вугілля на ковальських роботах і з метою опалення житлових приміщень. Пізніше – для виплавки металу. Частина вугілля йшла на кустарні винокурні. Піклуючись тільки про прибуток, власники не звертали ніякої уваги на умови праці й гірничо-геологічні правила. Але в 1827 р. уряд змушений був прийняти закон, за яким до приватних осіб, що зайнялися розробкою надр, закріплювали фахівців для «Преподавания советов, как необходимо проводить горные работы» [5, с. 11].

Уже після 1829 р. вийшов новий закон, який дозволяв вільну розробку всіх вугільних шарів на казенних землях, і який надавав право підприємцям вести гірські роботи на свій розсуд. Видобуток вугілля селянами знову поживався. Так,

в 30-40 рр. XIX ст. вони щорічно добували від 2,5 до 5,2 тис. т. вугілля [6, с. 11].

Тутешнє вугілля було особливо принадне для ковальської справи, тому ковалі в радіусі 150 км. користувалися вугіллям переважно цього родовища. Крім того, вугілля відвозили в Таганрог, Бердянськ і Олександрівськ (нині Запоріжжя). На селянських шахтах Микитівсько-зайцевського родовища Бахмутського повіту щорічно добувалося до 250 тис. т. вугілля [7, с. 11].

Але потреби подальшого розвитку промисловості вимагали наукового дослідження запасів, місць залягання вугільних пластів і більш ефективних способів їхньої розробки. Так, в 1827 р. відомий учений і гірський інженер Євграф Петрович Ковалевський склав першу геологічну карту Донбасу, до якої було включено 25 родовищ вугілля. Саме ним уперше було вжито термін «Донецький басейн» – Донбас.

В 1837–1839 роках за дорученням А.М. Демидова було проведено дослідження кам'яно-вугільного Донецького басейну головним гірничим інженерам гірничої Паризької школи Ле-Пле [8, с. 21-22]. Дослідження щодо розробки вугілля на території Горлівки продовжив талановитий гірничий інженер Олександр Борисович Іваницький. Саме його робота «О месторождении каменного угля, известного в торговле под именем Никитовского» була надрукована в 1829 році в IV томі «Горного журналу». Він писав: «И здесь, ... вся местность представляется изрытою мелкими шахтами, выработанными и обрушившимися... вследствие отсутствия крепи, неправильности работ и от того опасности от обвалов, а следовательно и тут работа в высшей степени хищническая» [9, с. 23].

Уже в 30-х роках XIX ст. його починають «копати» і на казюонних землях селян Залізної балки, Зайцевого, Щербинівки, в так званих «дудках», які вже мали стволи 1,5 – 2 метри в діаметрі, і були глибиною до 29-30-ти метрів. Роботи по видобутку вугілля носили сезонний характер

– після «ожинок» і в зимовий період. Підйом добутого вугілля здійснювався за допомогою бад'ї, вручну, а потім було пристосовано кінські ворота. Такі шахти видавали за сезон від 8 до 18 тисяч пудів вугілля, що становить від 130 до 300 т. Основними знаряддями праці були клин, молот, кайло, обушок і лопата. Так, за 12-годинну «упряжку» шахтар добував 20-30 пудів (300-500 кг) вугілля.

Інженер Вонсович під час своєї експедиції в 1841 році так описував процес вугледобування в селянських копальнях: «Посредством вырываемых на поверхности ям спускаются до открытого пласта каменного угля и начинают произвольно отбивать его кайлами (мотыгами или кирками); отбитый уголь кладут в бадьи и ручным воротом вытаскивают на поверхность земли. Углубление ям бывает не совсем вертикальное и без крепления боковых стен; а от сего последнего часто происходит обрушение земли и делается опасным само отбивание угля. Когда же вода, особенно весною, подземная или слоевая, равно обрушившаяся земля и порода зальют и завалят яму и ходы, по коим производится добывание и откатка угля, то ее бросают и начинают таким же порядком на новом месте; от сего происходит то, что ни один почти пласт не токмо не разработан, но во многих местах едва только начат...» [10, с. 60-61].

В 1668 р. із казенних державних земель селян слободи Залізне Зайцівської волості Бахмутського повіту було виділено у власність «засновнику Курсько-Азовської залізниці С.С. Полякову під будівництво рейкового заводу та проведення ділянки означеної залізниці (555,5 десятин – С.Є.) на загальну суму 22485 крб. 33 коп., це 40 крб. 51 коп. за десятину» [11, с 288].

Із земельного наділа державних селян слободи Зайцеве Зайцівської волості Бахмутського повіту Катеринославської губернії на користь акціонерного товариства Курсько-Азовської залізниці було виділено 485 десятин. За цю землю

товариство внесло до державної казни третю частину вартості, згідно з законодавством того часу цей наділ обійшовся товариству в 72000 крб., по 148 крб. 45 коп. за десятину [12, с. 288].

У степу починають виростати один за одним рудники, разом із будівництвом Курсько – Харківсько – Азовської залізниці, що значно пришвидшило промисловий розвиток Донеччини в середині XIX ст. Будівництво залізниці було пов'язане з діяльністю підприємця С.С. Полякова, який був засновником і Товариства Курсько – Харківсько – Азовської залізниці, і Товариства Південноросійської кам'яновугільної промисловості (ПРКП).

За дозволом на будівництво Курської залізниці в Особливу канцелярію відповідного Департаменту зверталися підприємці Букове, Легетер, Самуель, Тортон, Уатсон, а в 1862 р. Гопс та інші. Але концесію на будівництво залізниці віддали раднику Самуїлу Полякову, який вже був відомим підприємцем і підрядником будівництва залізниці Москва – Петербург.

Устав Товариства Південноросійської кам'яновугільної промисловості (ПРКП) було затверджено 9 квітня 1872 року. А роботи, пов'язані з видобутком вугілля, почалися з 1873 року. Тому можна вважати Товариство найстарішим підприємством кам'яно вугільної промисловості Донецького басейну.

Створене С. Поляковим Товариство мало своєю головною метою розробку кам'яного вугілля на території Донецького кам'яновугільного басейну, і зобов'язувалося за чотири роки довести його видобуток до 10 млн. пудів на рік. Капітал товариства був визначений у 5 млн. металевих карбованців і засновувався на розроблених засновником і запрошених ним особах акцій у вигляді облігацій на 1 млн. 700 тис. крб. [13, с. 14].

Міністерство фінансів гарантувало покупцям облігацій займу своєчасну виплату відсотків і погашення облігацій. Окрім того, облігації випускалися тільки за дозволом Міністерства фінансів. В Уставі Товариства в 44 параграфі було записано: «Исправная уплата процентов по облигациям обеспечивается преимущественно перед всеми другими долгами Общества».

1 березня 1873 р. було введено до лав діючих перше підприємство Корсунської групи – «Корсунську копальню № 1», яка пізніше отримала назву шахта «Кочегарка» [14, с. 52].

Вагомий внесок в її розробку зробив гірничий інженер П.М. Горлов. Першочерговим завданням будівництва Курсько – Харківсько – Азовської залізниці було будівництво рейкового заводу. Але від цієї ідеї довелося відмовитись з огляду на недостатню кількість води у невеличкій річці Корсунь. Але, під час розвідок на відведених під будівництво залізниці землях, було знайдено великі вугільні поклади, які вже частково розроблялися селянами селищ Залізне, Зайцеве, Микитівка. Гірничий інженер Петро Миколайович Горлов в 1867 році пристосував для видобутку вугілля дві селянські шахти, поглибивши стволи із 40 ще на 20 сажень до 130 метрів і побудувавши кінні підйоми.

Працюючи в Товаристві, Петро Миколайович Горлов займався не тільки шахтним будівництвом, а й вирішенням питань кадрового забезпечення, поставкою із-за кордону потрібної шахтам техніки та обладнання.

На цій ділянці було 14 розвіданих пластів вугілля потужністю від 10 до 30 вершків (44 – 132 см – С.Є.). Із них до 1880 р. 7 пластів були на глибині 20–40 сажень (4,32 – 8,54 м) і не розроблялися через погану якість вугілля. Три пласти розроблялися тільки з південної сторони шахти. Два пласти розроблялися на шахті Данило, закладеної в 1883 р., що розташовувалася від «Корсунської копії №1» на відстані 648 м (300 сажнів).

Вугілля піднімалося в клітях, до яких заходило дві вагонетки – 70 пудів породи, або вугілля.

Виймка вугілля велася в забоях обушками, або кирками. Відвозили добуте вугілля до ствола кіньми, запряженими в залізні вагонетки, що вміщували 35 пудів.

Вода в шахтах відкачувалася двома насосами потужністю 15 кінських сил кожний. Підйом вугілля відбувався підйомними машинами в 25 кінських сил, на яких використовувався 32 мм дротяний канат вартістю 3,5 тисяч крб.

Вибраний простір під землею забували камінням, яке постачали місцеві селяни по ціні 5 крб. 25 коп. за куб. Для закріплення виробіток і попередження обвалів використовувався ліс (сосна, дуб, ясень), які привозили зі Слов'янська і Катеринослава [15, с. 33].

Видобуте вугілля в цей час, в останній чверті XIX ст., використовувалося як паливо для водокачок і паровозів на донецькому відрізку [16, с. 6-7].

Перший, другий і третій рудники в самостійні підприємства не виділялися і в документах мали назви Рудники 1-3. Четвертий також, через малоперспективність, власної історії не мав. У 1889 році було закладено П'ятий рудник – «Альберт», а в 1897 р. Восьмий – «Альфред» [17, с. 38].

Таким чином, Корсунська група включала в себе 8 вугледобувних шахт, три з яких перебували на руднику № 1 – дві глибиною по 220 сажнів і одна – 145 сажнів. За добу тут видобували 90 тис. пудів вугілля, за рік – 25 млн. пудів. На руднику № 5 діяло три шахти глибиною 170, 210 і 130 сажнів. Добовий видобуток на шахті № 5 становив 30 тис. пудів вугілля, а на шахті № 6 – 90 тис. пудів. Усього на руднику добувалося 35 млн. вугілля на рік. Дві шахти (по 160 сажнів) експлуатувалися на руднику № 8, що мав назву «Корсунський», й які на рік давали 25 млн. пудів вугілля. Технічне обладнання цієї групи шахт складалося з 6 вуглепідймальних машин, 39 – парових, 20 насосів, 4 вентиляторів, 5 компресорів,

346 коксових печей із виходом коксу до 70-75% і тривалістю коксування 48 годин.

При рудниках № 1 і № 8 були промивні фабрики продуктивністю 30 тис. пудів вугілля на добу, було тут і сортування вугілля, із продуктивністю до 60 тис. пудів на добу. 2 сортувальні були і на шахті № 5, загальна продуктивність яких становила 65 тис. пудів вугілля на добу. На додаток до всього при кожному руднику була своя електростанція. На всіх трьох рудниках у шахтах під землею було 118 коней і 93 коня працювали на поверхні. Штат, що обслуговував ці шахти, складався з 5 інженерів, 19 штейгерів, 3 техніків і 107 інших фахівців. Тут працювало до 5 тис. робітників. При кожному руднику обов'язково була лазня [18, с. 83-84].

На території корсунської шахти № 1 з 1872 року було побудовано цегляний завод для рудничних потреб. У 1882 р. він не працював, а в 1883 р. тут було вироблено 80 т. штук цегли, вартістю 1000 – 7,50–8 крб.

Товариство ПРКП постійно збільшувало видобуток вугілля шахтами. До 1872 р. було добуто 55 т. пудів, а після введення Корсунської копії № 1: в 1871 р. – 825, в 1875 р. – 2259, а після введення Чегарської копії в 1878 р. – 6264 т. пудів.

Сьогодні ця шахта має назву «Марія» – «Комсомолець». Саме вона є найстарішою з усіх Горлівських шахт. Розташована вона в 4 верстах від станції Микитівка. Спочатку підприємці Зонов і Потоцький 9 років орендували невеликий косяг у залізничанських селян, де була примітивна селянська «дудка». Після них орендарем стає Фурсов. Після його смерті його дружина продала безномерну копь своєму родичу – Залеському, той, у свою чергу, – капітану Л. Успенському. Той назвав його Миколаївським, але в народі закріпилася назва Фурсовського. Леонід Петрович Успенський не зумів поставити копальню на промисловий рівень, і продав її за 80 тисяч карбованців золотом А. Ауербаху [19, с. 38].

Таким чином, копальня відійшла до «Товариства оренди вугільних копей А. Ауэрбах і К^о», яке і було фактичним її хазяїном. Назву «Марія» шахта отримала на честь однієї з дочок Ауэрбаха, яких він дуже любив. Неподалік була ще одна шахта, названа на честь іншої дочки Ауэрбаха – Людмили. Обидві шахти мали глибину 127 сажнів, можлива добича на них становила 20 млн. пудів вугілля на рік.

Шахта «Людмила» проіснувала недовго, незабаром її закрили, таким чином, залишилася тільки шахта «Марія», біля якої й виникло робітниче селище, що існує й донині. Ось дані про це підприємство й селище на 1912 р.: «Службовців: інженерів – 6, штейгерів – 3, інших – 44, робітників – 1510. Для потреб є колонія, що складається з 338 насінних будиноків на 660 окремих квартир і 12 казарм на 720 чоловік» [20, с. 16].

Технічне обладнання рудника складалося з 2 вуглепідіймальних машин – електричної і парової, 13 парових казанів, 3 насосів, 2 з яких були електричними й 1 – паровим, електричного вентилятора, компресора, 60 коксових печей, механічної сортувальної й промивної фабрик, річна продуктивність, яких становила 6 млн. пудів. Тут же були механічна майстерня й електростанція.

У трьох верстах від станції Государевий Байрак, поблизу однойменного села, розташовувалися кам'яновугільні шахти Анонімного Суспільства кам'яновугільних копей (нині шахта ім. Калініна), побудовані на власній землі площею в 661 десятину й частиною землі, що належала мешканцям села Государевий Байрак, й у яких орендували 100 десятин. Перші шахти тут були побудовані в 1895 р., а вже в 1912 р. на цьому руднику існувало три шахти: № 1 «Святий Андрій», глибиною в 105 сажнів. Продуктивність становила 75 тис. пудів вугілля на добу. Друга шахта – «Похила», видобуток на якій становив до 50 тис. пудів на добу. І третя – «Нова», видобуток на якій становив приблизно стільки ж. Загальна можлива продуктивність рудника становила 25 млн. пудів

вугілля на рік [21, с. 125-126]. Дві останні шахти були глибиною по 50 сажнів.

Технічне обладнання рудника складалося з 13 парових і вуглепідйомних машин, 20 парових казанів, 2 компресорів, одного парового й 2 електричних насосів, одного вентилятора, 36 коней, які працювали під землею, й 28, що працювали на поверхні. Також тут були промивальна фабрика, продуктивністю в 20 млн. пудів вугілля на рік, механічне сортування – 7 млн. пудів на рік, 60 коксових печей із тривалістю коксування 32 години й виходом коксу 73%. Всі печі оснащувалася пристосуваннями для утилізації горючих газів, що використовувалися для хімічних цілей – виробництва вугільної смоли, аміачної смоли, бензолу й інших продуктів. Була електростанція з трьома паровими двигунами.

На руднику було зайнято: 2 інженери, 5 штейгерів, 43 інших фахівці і близько 1200 осіб робітників. Для потреб останніх було побудовано колонію, яка складалася з 18 одноквартирних будинків, і 100 будинків із кількома квартирами. В 1909 р. на цьому руднику було видобуто 14185 тис. пудів вугілля [22, с. 140].

Для підготовки кваліфікованих кадрів ТПРКП в 1877 р. заснувало при Корсунській копії № 1 Гірниче училище ім. С.С. Полякова, яке готувало своїх учнів із знанням штейгерської справи.

В 1914-1916 р. у верхів'ях річок Бахмут, Лугань і Глечик виник новий рудник, який назвали Кіндратієвським [23, с. 35]. Йшла перша світова війна, і заможному підприємцеві Феніну ніколи було споруджувати капітальні шахти. Дивлячись на те, що потужні вугільні шари виходять прямо на поверхню, він став пробивати в них неглибокі похилі стовбури і видобувати вугілля. Тут, біля рудника, і виникло робоче селище Кіндратівка.

У півтора верстах від станції Горлівка, біля залізничного полотна по лінії Государевий Байрак – Горлівка, а також на перегоні Очеретинської залізничної лінії, були розташовані шахти Горлівсько-Ксенієвського гірничопромислового товариства. Ще в 1905 р. харківський купець 1-й гільдії Галявин почав тут робити розвідку на казенно-оброчній ділянці при селі Государевий Байрак, де й заклав згодом 3 копальні.

А у двох верстах від станції Горлівка, у напрямку до шахти № 5 Товариства ПРКП, були розроблені дрібні шахти підприємцями Алексєєвим, Войтенком, Кравченком і братами Зелєніними. Всі вони були розташовані на землях селян селища Залізне. Продуктивність цих шахт коливалася від 400 тис. пудів вугілля до 1,5 млн. пудів на рік.

На початку ХХ ст. до Горлівської Корсунської групи шахт входили:

- Горлівські – 1 і 2 на власній землі площею 510 десятин;
- Залізнянські шахти № 5, 6, 7 (сучасна шахта № 5 ім. Леніна – С.Є.) на землях селян с. Залізне площею 2409 десятин;
- Корсунські шахти № 8 і 8-біс (сучасна шахта ім. Гаєвого – С.Є.) на землі селян с. Корсунь площею 7369 десятин. Ці шахти відпрацьовували такі пласти: шахти № 1, 2, 5, 6 – «Товстий», Куций», «Дев'ятка», «Мазурка», «Водяний»; шахта № 8 – «Аршинка», «Велікан». Потужність пластів коливалась від 0,33 до 0,80 сажнів [24, с. 28].

Отже, узагальнюючи зазначене вище, можна зробити висновок, що вже на початку ХХ ст. економічне значення вугільної галузі промисловості на територіях, на яких розташована сучасна Горлівка, надзвичайно зросло. Саме від розвитку вугільної галузі багато в чому залежали на той час і воєнна промисловість, і робота залізничного транспорту Півдня Росії, і майбутня історія самої Горлівки.

Список використаної літератури

1. Жеребецкий П.И. Горловка Научно-публицистические очерки. / П.И. Жеребецкий – Донецк, КП «Регион», 2001. 292 с.; Малюга М.Ф., Трошкин К.С., Шак О.С. Сокровища центрального Донбасса: Очерки. / М.Ф. Малюга, К.С. Трошкин, О.С. Шак. – Донецк: «Донбасс», 1993. 119 с.; Павлик И.С. – Горловка. Историко-экономический очерк. / И.С. Павлик Донецк: «Донбасс», 1971. 127 с.; Шевченко А.В. Топонимы Горловки: Записки учителя-краеведа. / А.В. Шевченко – Донецк: РИП «Лебедь». 1994. 47с.

2. Євсеєнко С.А. Історія Горлівки з найдавніших часів до 1917 року: Історичний нарис. / С.А. Євсеєнко. – Бахмут, Видавництво ГІМ, 2016. – 188 с.; Євсеєнко С.А. Робітничий рух на Донбасі в грудні 1905 року / С.А. Євсеєнко // Грані історії: Збірник наукових праць. – Горлівка, ГДПІМ, 2011. Вип. 3. – С. 22–33.

3. Малюга М.Ф., Трошкин К.С., Шак О.С. Сокровища центрального Донбасса: Очерки. / М.Ф. Малюга, К.С. Трошкин, О.С. Шак Донецк: «Донбасс», 1993. 119 с.

4. Там само. – С. 11.

5. Там само. – С. 11.

6. Там само. – С. 11.

7. Там само. – С. 11.

8. Євсеєнко С.А. Історія Горлівки з найдавніших часів до 1917 року: Історичний нарис. / С.А. Євсеєнко. – Бахмут, Видавництво ГІМ, 2016. – 188 с.

9. Історія Горлівки в документах і матеріалах. Частина перша / Упоряд. Сусліков В.Є., Шевлякова Т.Ю., Маслова Л.В., та ін. – Горлівка: Поліпрес, 2007. 291 с.

10. Фомин П.И. Горная и горнозаводская промышленность Юга России. / П.И. Фомин. Т.1. – Харьков, Тип. Бенгиге, 1915.

11. Сборник статистических сведений по Екатеринославской губернии. Т.2. Бахмутский уезд. – Екатеринослав, 1886.

12. Там само. – С. 288.

13. Малюга М.Ф., Трошкин К.С., Шак О.С. Сокровища центрального Донбасса: Очерки. / М.Ф. Малюга, К.С. Трошкин, О.С. Шак. – Донецк: «Донбасс», 1993. 119 с.

14. Павлик И.С. Горловка. Историко-экономический очерк. / И.С. Павлик. – Донецк: «Донбасс», 1971. 127 с.

15. Історія Горлівки в документах і матеріалах. Частина перша / Упоряд. Сусліков В.Є., Шевлякова Т.Ю., Маслова Л.В., та ін. Горлівка: Поліпрес, 2007. 291 с.

16. Павлик И.С. Горловка. Историко-экономический очерк. / И.С.Павлик. – Донецк: «Донбасс», 1971. 127 с.

17. Жеребецкий П.И. Горловка Научно-публицистические очерки. /П.И. Жеребецкий. – Донецк, КП «Регион», 2001. 292 с.

18. Історія Горлівки в документах і матеріалах. Частина перша / Упоряд. Сусліков В.Є., Шевлякова Т.Ю., Маслова Л.В., та ін. – Горлівка: Поліпрес, 2007. 291 с.

19. Малюга М.Ф., Трошкин К.С., Шак О.С. Сокровища центрального Донбасса: Очерки. / М.Ф. Малюга, К.С. Трошкин , О.С. Шак. – Донецк: «Донбасс», 1993. 119 с.

20. Павлик И.С. Горловка. Историко-экономический очерк. / И.С.Павлик. – Донецк: «Донбасс», 1971. 127 с.

21. По Екатерининской железной дороге. Вып. 2. Издание Управления Екатерининской железной дороги. – Екатеринослав: Тип-Литография, Е.Ж.Д., 1912.

22. Там само. – С. 140.

23. Шевченко А.В. Топонимы Горловки: Записки учителя-краеведа. / А.В. Шевченко. – Донецк: РИП «Лебедь». 1994. 47 с.

24. Малюга М.Ф., Трошкин К.С., Шак О.С. Сокровища центрального Донбасса: Очерки. / М.Ф. Малюга, К.С. Трошкин , О.С. Шак. – Донецк: «Донбасс», 1993.

Резюме

На значному фактичному матеріалі автор розкриває маловідомий період в історії сучасної Горлівки, пов'язаний із початком вугледобування. Розглядається складний час становлення та початку розвитку провідної промислової галузі міста – кам'яновугільної – наприкінці XVIII – початку XX ст., від перших селянських «копанок» до створення потужної видобувної компанії – Товариства Південно-Російської кам'яновугільної промисловості (ТПРКП), великих та малих приватних шахт. Визначено роль у цьому процесі С. С. Полякова і П. М. Горлова. Зроблено спробу проаналізувати основні чинники, які сприяли швидкому промислового перевороту на Донеччині наприкінці XIX – початку XX ст.

Ключові слова: копальня, Зайцево, шахта, обушок, Микитівка, кам'яновугільна галузь, Горлівка.

Резюме

На большом фактическом материале автор раскрывает малоизвестный период истории современной Горловки, связанный с началом угледобычи. Рассматривается сложное время становления и начала развития ведущей – каменноугольной – отрасли города, от первых крестьянских «копанок» до создания мощной добывающей компании – Общества Южно-Российской каменноугольной промышленности (ОЮРКП), больших и маленьких шахт (конец XVIII – начало XX вв.). Определено роль в этом процессе С.С. Полякова и П.Н. Горлова. В статье сделана попытка проанализировать основные составляющие, которые способствовали быстрому промышленному перевороту в Донском регионе в конце XVIII – начале XX веков.

Ключевые слова: копальня, Зайцево, шахта, обушок, Никитовка, каменноугольная отрасль, Горловка.

Summary

On a large factual material, the author reveals a little-known period in the history of the town of Horlivka related to the beginning of coal mining in Donetsk region. The coal industry, that is the leading industrial branch of the town, is considered at the stage of its formation and development in the late 18th - early 20th centuries. The study covers the period from the first peasant "kopankas" to the powerful mining company – the Society of South-Russian Coal Industry (SSCKI), large and small private mines. Polyakov S. S. and Gorlov P. M. played a significant role in this process. An attempt is made to analyse the main factors that contributed to the rapid industrial revolution in Donetsk region in the late 19th - early 20th centuries.

Keywords: kopanka, Zaitsevo, mine, hand forced pick (obushok), Mykytivka, coal industry, Horlivka.

